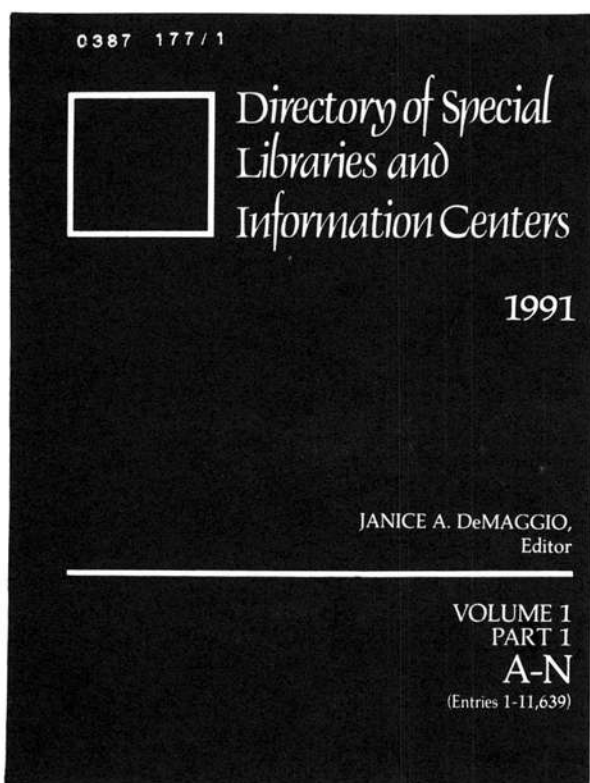

BESZÁMOLÓK

SZEMLÉK

REFERÁTUMOK

Szakkönyvtári minerva Észak-Amerikából

Directory of special libraries and information centers, 1991/ed. Janice A. DeMaggio. – 14. ed. Detroit, Mich. [etc.]: Gale, 1991.
ISBN 08103 7133 2

Ha bármilyen összeállításnak, bármilyen külföldi kiadványnak van nemzetközi része, óhatatlanul mindenki megkeresi benne a saját országára vonatkozó adatokat. Essünk hát túl mi is e "kötelező gyakorlaton", lássuk, mit tartalmaz az Észak-Amerika (azaz az USA és Kanada) szakkönyvtárait számba vevő vaskos kötetek kiegészítő, nemzetközi része. A bevezető a jelenlegi, immár 14. kiadás újdonságaként említi a nemzetközi adatokra helyezett nagyobb hangsúlyt. Jelenti ez egyrészt az ENSZ és a Világbank

letéti könyvtárainak függelékben való felsorolását, másrészt 120 ország mintegy ezer szakkönyvtárának címközlését. Ez utóbbiban előkelő helyet foglalunk el: míg az összeállítás pillanatában még "szocialista" országok közül pl. Bulgáriát 9, Kubát 7, az NDK-t mindössze egy, addig Magyarországot 17 könyvtár képviseli (összevetésül: Egyiptom 6, Görögország 8, Olaszország 14, Izrael 21 szakkönyvtárral szerepel az összeállításban).

Tanulságul szolgál viszont, tanulságul mindazon könyvtár- és információügyi személyek, szervezetek és intézmények számára, akiknek valamiféle nemzetközi kapcsolatuk van, hogy Észak-Amerika szakkönyvtári közössége mely magyar szakkönyvtárak létéről kap információt. Még ha a Magyar Tudományos Akadémia könyvtárügyben illetékesei egyet is értenek azzal, hogy az MTA Könyvtárán kívül a régészeti, néprajzi, történeti, nyelvészeti és irodalmi intézetek könyvtárai az említésre méltók, az már kérdéses, hogy a hazai egyházak értékítéletével egyezik-e három könyvtárunk (a Buddhista Misszióé, a Piaristák Központi és az Esztergomi Főegyház-megye könyvtáráé) kiemelése.

Nyilván joggal szerepel két kutatóintézeti könyvtár is, a szilikátipari és a gyógyszerkutató, de nincs-e más? További szakkönyvtáraink: az OMIKK, az OSZK-KMK, KSH, OPKM. Magyarországon ezek szerint nincs orvostudományi vagy tágabban élettudományi szakkönyvtár (de úgy tűnik, egyáltalán, természettudományi sem), és a teljes agrárágazatot az Erdészeti Egyetemi Könyvtár képviseli. Ezenfelül van még egy-egy közlekedési, hírközlési könyvtár.

Szolgáljon e groteszk felsorolás valóban tanulságul, s e megismételt mondat felszólításul mindazoknak, akiknek módjában áll információt szolgáltatni, információt eljuttatni a világ azon felére, ahol minket ez idáig (különböző okok miatt) nem ismertek eléggé.

Az már csak pikantéria, hogy a hungarika tárgyiszó nyomán megtalálható az Amerikai Magyar Tanítók Egyesületének 200 (nem tévedés!) kötetes szakkönyvtára, ám nem szerepel az összeállításban az Országos Széchényi Könyvtár (egyébként logikailag helyesen, hiszen a nemzeti könyvtár nem szak-

könyvtár). Ezzel viszont már át is tértünk a "minerva" mégiscsak nagyobb, és saját célját tekintve lényegi részére, az észak-amerikai szakkönyvtárak áttekintésére, számbavételére. (Csak egy megjegyzés: ami a könyvtári-informatikai szakirodalmat illeti, nem először tapasztalom Észak-Amerika teljesen egységes kezelését, tárgyalását. S bár szó sincs itt olyan politikai és gazdasági jellegű egységesülési folyamatról, mint Nyugat-Európában, ám a könyvtári hatókörök és együttműködések, az információs és kommunikációs hálózatok a legtermészetesebb módon ignorálják a határokat. Ennek megfelelően szerepelnek Kanada és az USA intézményei egy közös betűrendben.)

Mit tartalmaz tehát az észak-amerikai szakkönyvtári minerva? A fenntartóktól függetlenül 19 800 szakkönyvtár, tudományos könyvtár, információs központ, archívum, adatközpont nevét, címét és sok egyéb adatát a természettudományok, a műszaki, orvosi, jogi szakismeretek területéről, továbbá a bölcsélet, a vallás és az angolszász értelemben vett humán és társadalomtudományok köréből. Az adatok az intézmények nevének betűrendjében sorakoznak; az egyéb megközelítést tárgyszóindex, földrajzi és személyi mutató teszi lehetővé.

Korábbi honi vitáinkra emlékezve (mi a könyvtár, hány könyvtárunk van?) igyekeztem a "könyvtárság" kritériumainak nyomára bukkanni, ám – legalábbis mennyiségi szempontból – nem jártam sikerrel. Már fel is jegyeztem – legkisebb regisztráltként – a savaseső-alapítvány könyvtárának adatait: 560 könyv, 3000 tanulmány, 1000 nem katalogizált dokumentum és 20 előfizetett folyóirat, amikor megtaláltam a már említett 200 kötetes hungarika-szakkönyvtárat. Mi ez? Nagyvonalúság? Gazdagság? A gazdagságból fakadó nemtörődomség? Innen, távolról, csak a három vaskos kötet az asztalon, ez eldönthetetlen. Egy dolog tűnik bizonyosnak: könyvtár a használatra (szolgálatra-szolgáltatásra) rendelt könyv(dokumentum-, adat-) gyűjtemény. (Aki figyelemmel kísérte a világ magyar könyvtárosainak eddigi találkozóit, és emlékszik Mrs. Basa-Molnárra, biztos lehet abban, hogy e kritériumnak az American Hungarian Educators' Association kétszáz kötetes könyvtára is megfelel.) Gazdagság, persze, hogy néhány száz kötet is adattárba kerülhet, nyilvánosságot kaphat, de gazdagság a másik oldalról tekintve is: hiszen nyilván gazdagabb lesz ama 200 vagy 560 kötet hozzáférési helyének, lehetőségének megismerésével az is, aki Észak-Amerikában valamilyen magyar vonatkozású adatot, vagy savaseső-hatást kutat.

A minerva gyűjtését (korklátlanágától eltekintve is) meglehetősen adatgazdagság, teljességre törekvés jellemzi. A tételszámot követi a szervezet (az "anyaintézmény") neve, majd a könyvtár (vagy információs központ) elnevezése, a működésének fő szakterületeit jelző néhány kulcsszó (ez csak a legáltalánosabb, "rápillantásos" tájékozódást segíti, mivel mindössze 28 ilyen kulcsszó van). Aztán jönnek a címadatok,

majd a vezető nevét, az alapítás évét tudhatjuk meg. Érdekes (mert nálunk inkább csak a statisztikában szereplő, de mégis mennyire informatív) adat a személyzet létszáma. Újabb blokkban sorjáznak az állomány tartalmi (tárgyszavas és a különgyűjteményeket is bemutató) és nagyságrendi adatai, a rájuk épülő szolgáltatások, a gépesítettséggel kapcsolatos tudnivalók (a gépesített könyvtári műveletek, illetve a számítógépes információs szolgáltatások), és a hálózati körülmények. Nem marad el a kiadványok, az esetleges speciális katalógusok, indexek feltüntetése, és végül az sem, ami még teljesebbé teheti egy-egy intézmény képét: a megjegyzések (ahová minden belefér), az előzmények (korábbi elnevezések, működési helyek és területek), a névváltozatok, az elődök és alkotórészek, ha több intézmény összevonásával létesült új szervezetről van szó, s nem utolsósorban az intézményben működő fontosabb személyek nevei. Újdonságnak számít a korábbi kiadásokhoz képest az E-mail címek szerepeltetése és a szerkesztés törekvése a más közvetlen elérési módok (telefax, online kapcsolatok stb.) lehetőleg teljes és pontos közlésére.

Az ENSZ és a Világbank már említett letéti könyvtárainak felsorolása mellett függelék listázza a regionális kormányzati és szabadalmi letéti könyvtárakat (melyekben a hivatalos kiadványok, illetve a szabadalmi dokumentumok teljes sora hozzáférhető); a hátrányos helyzetűek regionális könyvtári központjait. A talán legérdekesebb, legértékesebb függelék (legalábbis számunkra, akiknek ez a világ csak mostanában nyílt-nyílik meg igazán) a könyvtári és tájékoztatási számítógépes hálózatok, konzorciumok adatait tartalmazza.

Mire jó az észak-amerikai szakkönyvtári minerva? Többek között arra, hogy egy ismert nevű intézmény adatait megtaláljam; hogy megtudjam, milyen szakkönyvtárak vannak – teszem azt – New Orleansban; hogy ha hallottam egy konferencián X. Y. előadását, megtaláljam a munkahelyét (ha ott felelős beosztásban dolgozik, vagy nemcsak számomra, de munkahelye számára is a szakma jeles személyiségének tűnik). És végül, de persze elsősorban, hogy megtudjam, valamely szakterületen milyen szakkönyvtárak, információs intézmények és archívumok állnak rendelkezésemre. Ezt a Library of Congress tárgyszó-jegyzékén alapuló (ám azt nem abszolútizáló), négyezer kifejezést és utalást tartalmazó tárgyszóindex teszi lehetővé.

Nálunk pedig haszonnal forgathatja, aki észak-amerikai tanulmányútra készül, aki szakterületi partnert keres azon a tájon; tanulságként pedig, aki címjegyzéket, minervát, szakkönyvtári kalauzt akar szerkeszteni, kiadni. Legvégül, aki szeret rácsodálkozni a világ – még mindig – másik felére, a miénktől igen csak eltérő gazdasági körülmények és gondolkodásmód egy-egy megnyilvánulásra, kézzelfogható eredményére.

Mohor Jenő
(ELTE BTK Központi Könyvtára)

Az információs korlát és az információs zaj

Időnként a legközkeletűbb szakmai kifejezéseken is érdemes elgondolkodni, elemezni lehetséges válfajukat. Ennek gyakorlati haszna: a fogalmak mögötti valóság mélyebb megértése és szükség szerinti alakítása. Az említett szakmai fogalmak körébe mindenképpen beletartozik az információs korlát és az információs zaj.

Az információs korlát

A tudományos kommunikáció létező rendszerében egy sor olyan akadály fordul elő, amely negatív befolyást gyakorol a rendszer működésére, csökkenti működésének hatékonyságát. A szakirodalom ezeket az akadályokat információs korlátoknak nevezi.

Különbéle szerzők különféleképpen és más-más nézőpontból tipologizálják e jelenségek körét (objektív és szubjektív korlátok; belső és külső korlátok stb.). Mi – fontossági sorrendben tárgyalva – tízféle információs korlátot különböztetünk meg.

A leglényegesebb korlát a *nyelvi*. Ez lehet egy adott nyelven belüli, amely a gondolkodás és nyelvi kifejezése közötti ellentmondásból keletkezik. Ide tartoznak a formalizált nyelvek és a terminológiai tisztázatlanságok keltette zavarok is. A nyelvek közötti korlátok kiterjedtségét és nagyságrendjét mi sem érzékelteti jobban, mint az, hogy az emberiség kb. 2800 nyelvet beszél. Vannak világnyelvek (angol, orosz, francia, német és még néhány "majdnem világnyelv"), és vannak nem világnyelvek (közéjük nemcsak a kis nyelvek tartoznak, hanem a világ legtöbbek által beszélt nyelve, a kínai is). A világnyelveken megjelent publikációk jobb eséllyel válhatnak a kommunikációs folyamat részévé, úgyhogy a nem ilyen anyanyelvű kutatók mindinkább törekszenek a "világnyelvi publikálásra". Ám még a világnyelvek használata sem küszöbölte ki egyértelműen a nyelvek közötti gátak keltette problematikát. Ehhez (vagyilagosan) az kellene, hogy egy természetes nyelv váljék közmegegyezéssel valamennyi tudományos publikáció nyelvéné, hogy valamiféle tudományos eszperantó jöjjön létre, hogy a természetes nyelveket ágazatonként formalizált nyelvek váltsák fel (mint pl. a kémiai és a fizikában), hogy nemzetközi keresőnyelvek jöjjenek létre, hogy kívánságra bármely nyelvű forrásról anyanyelvi fordítás készüljön (ez még a korántsem tökéletes gépi fordítás térhódítása esetén is eléggé illuzórikus kívánalom).

A *földrajzi és szervezeti* gátak számottevő voltakban követik a nyelveket. A topográfiai meghatározottság és a szervezeti struktúrák változatossága nemzetközi méretekben rengeteg akadályt állít az információs folyamatok útjába.

Nem kevésbé kellemetlenek a *politikai-adminisztratív* gátak, az ideológiai makacosságok szüleményei.

A *jártassági* gátakat a felhasználók elégtelen informálódási műveltsége idézi elő. Ezek lebontása

hosszú időt vesz igénybe. A *kommunikációs* gátak címszava alá sorolandók be az egyes információs rendszerek kompatibilitásának elégtelenségei, a komprimálások torzításai és a Bradford-formula által kifejezett publikálási jelenségek. A *kiadási-nyomdai* gátak az információs tartalom elavulásához "járulnak hozzá".

A *szakmai* gátak az információközvetítők elégtelen felkészültségét és minőségét reprezentálják, a *pszichoszociálisak* pedig a felhasználók felkészületlenségét, figyelmetlenségét, stresszhelyzeteit. A *történeti és kulturális* gátak az egyes népek hagyományainak, műveltségisményeinek stb. különbségeire vezethetők vissza, s egyszersmind e tényezők figyelembevételének fontosságára figyelmeztetnek.

Végül vannak az *anyagi-pénzügyi* gátak, amelyek kellemetlenségét és kegyetlenségét e régióban minden szakember érzékeli.

Az információs zaj

Az információs zajnak többféle meghatározása ismeretes. Legáltalánosabb formában az információk keletkezése, hozzáférése, feltárása, tárolása és keresése közben előforduló eseti akadályokat értjük ezen. Mindez változásokat okoz az információ minőségében és mennyiségében. Válfajai:

- ▶ a *rendszeren belüli* (az emberben, a könyvtári és az információs rendszerben fellépő) zajok;
- ▶ a *szemantikai* zajok, amelyek beszédhibákból, az ismeretek hibás osztályozásából, a tartalom "félretörmörítéséből" stb. keletkeznek;
- ▶ a *pragmatikus* zajok, amikor a használó félreérti az információt, használhatatlan információt kap, rosszul fogalmazza meg információigényét stb.;
- ▶ a *műszaki* zajok az információátvitel fizikális vagy szervezési zavaraiából adódnak;
- ▶ a *fiziológiai* zajok fogalmába a receptorális és idegrendszeri zavarok-kihagyások értendők bele;
- ▶ a *keresési* zajok a relevancia és a pertinencia hiányosságaira vezethetők vissza;
- ▶ az *ismeretelméleti* zajok a befogadó ismereti "tezaurusának" másságából következnek be;
- ▶ a *rendszerbeli* zajok a különféle rendszerek inkompatibilitása esetén lépnek fel.

A számítástechnika és a távközlés fejlődése bizonyos értelemben relativizálja az információs gátak és zajok "kellemetlenségeit", némely vonatkozásban pedig teljes vagy majdnem teljes kiküszöbölésükkel kecsegtet.

/KÖNIGOVÁ, M.: Informační bariéry a informační šumy. = Knižnice a vedecké informácie, 22. köt. 3. sz. 1990. p. 114–119./

(Futala Tibor)